

PÁSZTOR RENÁTA

Grigorij Tyeplov, a 18. századi polihisztor

Grigorii Teplov a polyhistor of the 18th century. The topic of this study is the presentation of the life and work of the 18th-century Russian polyhistor and statesman Grigorii Nikolaevich Teplov. Teplov was very diversified in the second half of the 1700s. As a statesman, his influence in the court was significant during the reign of Catherine II, among other positions, he held the position of senator, and his cultural and scientific legacy is significant, as he worked as a painter, a musician, and even some of his philosophical works survived. In my study, I want to focus primarily on Grigorii Teplov's political career, his position in the court, and his relationship with the territories of Little Russia.

Keywords: 18th century, Russia, Ukraine, Little Russia, Grigorii Teplov, Catherine II, Hetmanate, senator, statesman

Bevezetés

Jelen tanulmány témája Grigorij Nyikolajevics Tyeplov 18. századi orosz polihisztor és államférfi életének, valamint munkásságának bemutatása. Tyeplov tevékenységére a doktori kutatásom során figyeltem fel: részben I. Erzsébet (1741–1762) és II. Katalin (1762–1796) uralkodása alatt betöltött fontos szerepe miatt, valamint Kirill Razumovszkij 1750-től 1764-ig tartó hetmansága alatt, az ukrán Hetmanátus területén szerzett befolyása miatt. De Tyeplov elsősorban az ukrán területeken betöltött pozíciója és később az általa készített kisoroszországi¹ helyzetről szóló jelentés következtében került az érdeklődési körömbe. Az 1700-as évek második felében nagyon szerteágazó tevékenységet folytatott. Államférfiként az udvari befolyása jelentős volt, II. Katalin uralkodása alatt – számos egyéb tisztség mellett – a szenátori pozíciót is betöltötte, emellett kulturális és tudományos hagyatéka is jelentős, ugyanis tevékenykedett festőként, zenészként, sőt filozófiai munkái is maradtak fenn. A fentiek alapján egyértelműen látható, hogy Tyeplov 18. századi jelentősége megkérdőjelezhetetlen, ennek ellenére a személyét érintő történeti munkák a kutatás perifériáját képezik. A magyar történelmi szakirodalom teljesen hiányos a személyét illetően – az angol nyelvű szakirodalomhoz hasonlóan –, ezen felül orosz nyelven is csak néhány munka jelent meg a témával kapcsolatban. Ezen tanulmány elsődleges célkitűzése, hogy ezt a magyar nyelvű szakirodalomból teljesen hiányzó témát feldolgozza az orosz nyelvű szakirodalomra és

---

¹ Az általam vizsgált korszakban az orosz nyelvű szövegek és források a Hetmanátus területét a legtöbb esetben Kisoroszországnak, az itt élő lakosságot pedig kisoroszoknak nevezték.

forrásokra támaszkodva. Munkám során elsősorban Tyeplov politikai életútjára, az udvarban betöltött pozíciójára és a kisorosz területekhez fűződő viszonyára kívánok fókuszálni.

Historiográfiai áttekintés

Grigorij Tyeplov élete és munkássága a történeti kutatás perifériáját képezi, az általam vizsgált témát feldolgozó magyar szakirodalom egyáltalán nem létezik, az orosz nyelvű szakirodalom tekintetében pedig viszonylag kisszámú historiográfiai anyagról beszélhetünk. Tyeplov személye azonban olyan jelentősnek tekinthető, hogy nem sokkal halálát követően, a 18. század végén elkezdtek foglalkozni az életrajzának elkészítésével, azonban a mai napig nem sikerült egységes nézőpontra jutniuk az államférfi életével foglalkozó történetíróknak, ugyanis számos vitás kérdés, tisztázatlan felvetés létezik vele kapcsolatban.

A 18. század végén először a német utazó és historiográfus, Gelbig próbálta meg rekonstruálni Tyeplov életútját. Oroszországi utazásáról hazatérve elkészítette a *Российские избранники* című művét, amely 1809-ben jelent meg német nyelven, majd 1885-ben oroszul.² A munka ugyan viszonylag röviden foglalkozik az orosz államférfi életútjával, azonban mindenképpen jelentősnek tekintendő abban a tekintetben, hogy ez az első történeti Tyeplov-életrajz. P. N. Szemjonov *Биографические очерки сенаторов* című, 1836-ban megjelent munkája szintén érinti Grigorij Tyeplov életét.³ A mű elsősorban a szenátorok életrajzának bemutatásával foglalkozik, így az államférfi életének kronológiáját összeállítva, sokkal részletesebben mutatja be tevékenységét, mint Gelbig. Az is egyértelműen kiderül, hogy Szemjonov használta a német utazó korábban megjelent munkáját, és forráskritikát is alkalmazott, hiszen kiemeli a szerinte hiteltelen információkat. A következő, Tyeplov életével kapcsolatos fontos mű az 1868-as *Феофан Прокопович и его время* című munka, amelyet Csisztovics készített és alapvetően Feofan Prokopovics áll a fókuszpontjában, de Tyeplov életének korai szakaszát is érinti.⁴ Csisztovicshez hasonlóan Biljárszkij Mihail Lomonoszov⁵ életrajzát összeállító 1865-os művében (*Материалы для биографии Ломоносова*) érintőleges szerepet kap Tyeplov is.⁶ Az államférfi biográfiáját és munkásságát tárgyaló historiográfia tekintetében fontos Alekszandr Barszukovnak a *Киевская старина* 1887-es számában megjelent tanulmánya (*К биографии Г.Н. Теплова*). Barszukov a Tyeplov életével kapcsolatos ellentmondások bemutatására és kihangsúlyozására fókuszált, amelyeket levéltári dolgozóként vett észre. Az említett mű hiányossága, hogy nem szisztematikusan mutatja be a 18. századi államférfi életét, valamint ugyan felhívja a figyelmet az ellentmondásokra, azonban azok tekintetében semmilyen magyarázattal nem szolgál.⁷ 1888-ban szintén a *Киевская старина* lapjain jelent meg Kamanyin tanulmánya ugyanezzel a címmel. A mű történeti értéke leginkább abban rejlik, hogy szerzője bemutat-

² Гельбиг 1999, 342–346.

³ Семенов 1886, 16–25.

⁴ Чистович 1868.

⁵ Mihail Vasziljevics Lomonoszov (1711–1765) orosz származású polihisztor, számos tudományos ág kiemelkedő alakja. Többek között maradandót alkotott a fizika, a kémia, a prózáírás és a költészet területén. Ezen felül az 1755-ben I. Erzsébet által alapított moszkvai egyetem – mai nevén a Moszkvai Állami Egyetem – is a tudós nevét viseli.

⁶ Билярский 1865.

⁷ Барсуков 1887, 168–171.

ja az eddig ismert összes eredményt Tyeplov életével kapcsolatban, ennek köszönhetően egy nagyon részletgazdag történeti munkáról beszélhetünk.⁸

A Grigorij Tyeplov életével és munkásságával foglalkozó történetírás következő etapját a 20. század jelentette, amikor jelentős mértékben megnőtt az érdeklődés iránta. Az 1917-es forradalmak előtti munkák összességében általános jellegűek, valamint különböző aspektusban és mértékben érintik a Tyeplov-témát. Ezen történeti munkák közé sorolható Bezobrazova 18. századdal foglalkozó filozófiai munkája, vagy Szolovjov Oroszország történetét tárgyaló monumentális műve.⁹ A szovjet történetírás is aktívan foglalkozott a kérdéssel, azonban elsősorban Tyeplov kreatív örökségére és kevésbé a politikai tevékenységére fókuszált. Ez a tendencia figyelhető meg az 1980-as években is, amikor leginkább a művészeti tevékenysége állt a kutatás középpontjában,¹⁰ illetve napjainkban is leginkább a zenei és a festészeti munkásságát érintő történeti munkák születnek.¹¹ Ezen felül fontos kiemelni a Tyeplov életét és tevékenységét összefoglaló, az internetes felületeken elérhető enciklopédiai bejegyzéseket, amelyek szintén hasznosak lehetnek a kutatás során.¹²

Életének korai szakasza és tevékenysége a Tudományos Akadémián

Grigorij Nyikolajevics Tyeplov életének korai szakaszával kapcsolatban számos – eddig tisztázatlan – elem létezik a történeti köztudatban. Többek között ide sorolható születési dátuma is, ugyanis a szakirodalomban nincs egységes konszenzus a kérdést illetően. Az általam használt irodalmak alapján megállapítható, hogy Grigorij Tyeplov valamikor 1711 és 1725 között született. A születési dátumát illető zavar feltehetőleg már a 18. század óta fennáll, ugyanis 1779-es halálát követően a sírboltjára az 1711-es évszám került, azonban ezt követően a történeti szakirodalom más-más évszámot használt. Feltűnik az 1712, az 1716, az 1717 és a 1720-as évszám is.¹³ Véleményem szerint Tyeplov biográfiáját megvizsgálva legvalószínűbbnek az 1711 és az 1716 közötti dátumok tekinthetők születési évszámként, ugyanis – ahogy Guszev is utal rá 2016-os munkájában – Tyeplov a későbbiekben Kirill Razumovszkij¹⁴ nevelője lett külföldi tanulmányútja során. Az oktatási és nevelési feladatok ellátása azt feltételezi, hogy viszonylag jelentős korkülönbségről beszélhetünk Tyeplov és Razumovszkij között, ami pedig egyértelműen arra utal, hogy valószínűleg a polihisztor nem születethetett 1716-nál később.¹⁵

A 18. századi államférfi életének korai szakaszát illetően szintén érdekes és eddig tisztázatlan kérdésnek számít a származása. Egyes feltételezések szerint az édesapja kályhafűtő mester volt Szentpéterváron, családneve pedig Feofan Prokopovicstól¹⁶ származik, ezzel

⁸ Каманин 1888, 84–96.

⁹ Безобразова 1914; Гусев 2016, 305.

¹⁰ Гусев 2016, 306.

¹¹ Лаврентьев 2014; Гусев 2016; Смирнов 2016.

¹² Большой биографический словарь.

¹³ Гусев 2016, 307; Каманин 1888, 86; Семенов 1886, 16; Лаврентьев 2014, 201; Смирнов 2016, 1.

¹⁴ I. Erzsébet szeretőjének és kegyencének, Alekszej Razumovszkijnak az öccse, a Tudományos Akadémia elnöke 1746-tól, Kisoroszország hetmanja 1750 és 1764 között.

¹⁵ Гусев 2016, 308, 317.

¹⁶ Feofan Prokopovics (1681–1736) a korszak polihisztora, ukrán származású teológus, író, költő, matematikus és filozófus. Novgorod érseke, I. Péter egyházi reformjának kidolgozója és végrehajtója. Emellett számos verset és prédikációt írt orosz nyelven.

utalva apja foglalkozására.¹⁷ Azonban más források szerint Grigorij Tyeplov valójában éppen Feofan Prokopovics törvénytelen gyermeke volt.¹⁸ Erről a felvetésről a kutatás jelen állása szerint nehéz véleményt alkotni, hiszen nem áll elegendő forrás a kutatók rendelkezésére. Azt azonban fontos kiemelni, hogy bármilyen viszony is volt Tyeplov és Feofan Prokopovics között, az a későbbi szenátor életében meghatározónak számított, ugyanis alapfokú tanulmányait Feofan szentpétervári iskolájában végezte, amely a korszak egyik legszínelvonalasabb oktatási intézménye volt,¹⁹ a tanítók között voltak külföldiek, akadémisták, jogtudósok, hadászati szakemberek és idősebb diákok is.²⁰ Valószínűsíthető, hogy Grigorij Tyeplov ebben a közegben szerezte meg az alapjait az élete során meghatározó szerepet játszó politikai és művészeti érzéknek.

Az alapfokú képzést befejezve Tyeplov elhagyta Szentpétervárat és külföldön folytatott tanulmányokat, elsősorban német területen, legfontosabb célkitűzése a nyelvtanulás és más tudományokban való ismeretszerzés volt.²¹ 1736-ban tért vissza a cári fővárosba, ahol festészeti tevékenységet folytatott, azonban nem hivatásos művészként, ugyanis magát nem vallotta festőnek, bár a dokumentumok arról tanúskodnak, hogy festői képességei szisztematikus képzés eredményei. A későbbiekben még a szentpétervári palota belső tereinek festésére is felkérték.²² Az említett időszakra, 1737 és 1739 közé datálhatók a ránk maradt művei is.²³ Festészeti munkásságához köthető életének egyik meghatározó eseménye, a Volinszkij-ügy.²⁴ 1740. június 27-én ugyanis A. P. Volinszkijt²⁵ – aki jelentős politikai pozíciót töltött be – és két bizalmasát kivégezték államellenes bűnök vádjával. Az ügy lényege abban állt, hogy Volinszkij aktívan érdeklődött saját családja történelme iránt, és sikerült felfedeznie, hogy ősei a Rurik-dinasztia²⁶ leszármazottjai. Ugyanis a Volinszkij családot alapító vajda, az 1380-as kulikovói csata hőse az akkori moszkvai nagyfejedelem testvérét, Anna Ivanovná-t vette feleségül. Volinszkij gyakran mesélt történeteket és legendákat, valamint annyira fontosnak tartotta családja történelmét, hogy készíttetett egy családfáját ábrázoló festményt is szentpétervári házába, amin azonban a kétféjű sast ábrázoló cári címer is helyet kapott.²⁷ Ez a festmény – aminek eredeti verzióját sosem találták meg – képezte a később ellene indított eljárás tárgyát. A nyomozás során Grigorij Tyeplov neve is felmerült, mint a kép esetleges készítője, hiszen tanulóként valóban járt a Volinszkij-házban, azonban az általunk említett polihisztor feltételezések szerint csak a családfát festhette meg, a cári címer nem az ő keze által került a műalkotásra.²⁸ A nyomozati anyag szá-

¹⁷ Гельбиг 1999, 342.

¹⁸ Каманин 1888, 84; Семенов, 1886, 16.

¹⁹ Лаврентьев 2014, 201–202.

²⁰ Гусев 2016, 309.

²¹ Каманин 1888, 84.

²² Смирнов 2016, 2–3.

²³ Гусев 2016, 310.

²⁴ A Volinszkij-ügy Grigorij Tyeplovval kapcsolatos összefüggéseiről: Лаврентьев 2014, 192–208.

²⁵ Artemij Petrovics Volinszkij (1689–1740) jelentős államférfi és diplomata, 1719 és 1730 között kormányzói pozíciót töltött be, majd 1728-tól Anna Ivanovna uralkodása alatt kabinetminiszter.

²⁶ A Rurik-dinasztia ősi, varég származású uralkodóház, tagjai uralkodtak a 9. századtól kezdődően a Kijevi Rusz felett. Az első orosz cárok is a dinasztia tagjai közül kerültek ki egészen a zavaros időkig (1598–1613), amelyet követően a Romanov-ház vette át a hatalmat.

²⁷ Лаврентьев 2014, 192–196.

²⁸ Лаврентьев 2014, 193–206.

mos szempontból érdekes, azonban Tyeplov végül különösebb negatív következmény nélkül került ki az ügyből, hiszen semmilyen büntetést nem kapott, valójában nem is vádolták meg semmivel,²⁹ azonban úgy tűnik, hogy az eset mély benyomást tett rá, hiszen a kutatás jelen állása szerint ezt követően életének fennmaradó mintegy 40 évéből nem ismerünk általa készített festészeti alkotást.³⁰

Tyeplov nem sokkal Volinszkij kivégzését követően kérelmezte a Tudományos Akadémiába való felvételét, amit Anna Ivanovna cárnő engedélyezett, ennek következtében 1740-től kezdődően fordítóként tevékenykedett.³¹ Többek között franciául és németül beszélt, valamint nagyfokú latintudással is rendelkezett.³² Az Akadémián töltött első néhány évében aktívan foglalkozott botanikával is, ekkorra datálhatók nagy jelentőséggel bíró botanikai rajzai, amelyek akvarellal és tintával készültek.³³ Ezt követően viszonylag gyorsan lépdelt felfelé a ranglétrán, ugyanis I. Erzsébet a hatalomra jutását követően adjunktusnak nevezte ki 1741-ben.³⁴ Az 1742-ben készült Schumacher-jelentés alapján Tyeplov megfelelő és szorgalmas munkaerőnek minősült, ekkor is fordítóként tevékenykedett, ezen felül évi járadéka 360 rubel volt.³⁵ Jelentős változást a Tudományos Akadémián betöltött pozíciójában Kirill Razumoszkij elnökké való kinevezése jelentett, amelyre 1746. június 11-én került sor. Tyeplov volt ugyanis az, aki korábban, 1743-ban a fiatalabb Razumovszkij testvért külföldi tanulmányújtjára elkísérte, ennek következtében szoros kapcsolatot ápolt vele, ami karrierjének előmenetelét is egyértelműen pozitívan befolyásolta. Tyeplov 1746 júliusában már a Tudományos Akadémia kancellárja volt, ezzel befolyása is jelentős mértékben megnőtt.³⁶ Ezt követően, 1747 júliusában az akadémiai tanács tiszteletbeli tagja lett. Egyes nézetek szerint Kirill Razumovszkij alkalmatlan volt az elnöki pozícióra, így Tyeplov kezébe került az Akadémia irányítása.³⁷ A Tudományos Akadémián betöltött szerepéről és tevékenységéről viszonylag negatív kép alakult ki a történetírásban. Bíráói azzal vádolták, hogy valójában nem érdeklődött az Akadémia ügyei iránt, mindössze személyes dicsősége, jóléte és meggazdagodása foglalkoztatta. Emellett nem volt pártatlan vezető, ugyanis számos esetben avatkozott bele – az egyik vagy a másik oldal rovására – a tagok között kialakult konfliktusokba. Az Akadémia története során az ő irányítása alatt zajló időszakot leginkább az elnyomás és a despotizmus jellemezte. Tyeplov többek között konfliktusba került az Akadémia egyik legtekintélyesebb tagjával, Mihail Lomonoszovval is.³⁸

²⁹ Семенов 1886, 17.

³⁰ Лаврентьев 2014, 201, 206.

³¹ Барсуков 1887, 170–171.

³² Семенов 1886, 17.

³³ Смирнов 2016, 4.

³⁴ Семенов 1886, 17.

³⁵ „...что он со вступления его в академическую службу не только при переводах отменное прилежание показал, но и при кунст-камере в переводах разных каталогов через все лето прошлого 1741-го году трудился и всю должность адъюнкта действительно отправлял, за такие прилежные его, Теплова, труды и добрые поступки быть ему адъюнктом натуральной истории второго класса при ботанике и кунст-камере, а жалованья Ея И.В. производить ему, Теплову, инваря с первого числа сего 1742-го году по триста по шестидесять рублей на год.” Гусев 2016, 316.

³⁶ Гусев 2016, 308, 316.

³⁷ Каманин 1888, 84.

³⁸ Большой биографический словарь.

Udvari felemelkedése és pozíciója Kisoroszországban

Grigorij Tyeplov udvari felemelkedése alapvetően Alekszej Razumovszkij³⁹ személyéhez köthető, aki I. Erzsébet uralkodása alatt az udvari élet meghatározó személye volt, ezen felül jelentős politikai befolyással rendelkezett. Tyeplov és Razumovszkij megismerkedésének története ismeretlen a történettudomány számára, de az egészen biztos, hogy bizalmas viszony alakult ki kettőjük között. Jól példázza ezt, hogy Razumovszkij 1743-ban Tyeplovot bízta meg azzal, hogy öccsét, Kirillt kísérje el a külföldi tanulmányútjára. Az európai út során a korszak legnevesebb intézményeiben jártak, többek között a Wittenbergi Hercegségben található Tübingen városában, valamint megfordultak Párizsban is.⁴⁰ Az 1743-tól 1746-ig tartó külföldi tanulmányok során Tyeplov 600 rubel éves fizetést kapott, valamint 400 rubelt az utazási költségekre.⁴¹ A tanulmányút elsődleges célja Kirill oktatása és nevelése volt, valamint fel kellett készíteni a fiatalabb Razumovszkij testvért a Tudományos Akadémia elnöki pozíciójának betöltésére. Ez az európai út azonban Tyeplov számára is hasznosnak bizonyult több szempontból. Részben, mert neki is sikerült betekintést nyerni a neves nyugati intézmények működésébe, emellett saját tudásbázisát is képes volt gyarapítani, hogy a későbbiekben visszatérve méltó professzora legyen a Tudományos Akadémiának. Mindazonáltal kiemelkedően fontos az államférfi későbbi életútja szempontjából a Kirill Razumovszkijjal kialakított jó kapcsolat, hiszen ez meghatározó volt az Akadémián, továbbá az udvarban betöltött pozícióját tekintve. Szintén az Alekszej Razumovszkij és Tyeplov között kialakult bizalmi viszonyról árulkodik a Kirill utazását illető levélváltásuk, melyben Razumovszkij őszintén és nyíltan fejezi ki öccsével kapcsolatos aggodalmait.⁴² Emellett Tyeplovot is pontos utasításokkal látja el. Ezek közé tartozik többek között a külföldi oktatási intézmények közelebbi vizsgálata és tanulmányozása, Kirill felkészítése az út során az Akadémia elnöki pozíciójának betöltésére.⁴³ Tehát az európai út során Grigorij Tyeplov nevelői és egyfajta asszisztensi funkciót látott el.

Az 1743-as tanulmányút meghatározó volt Tyeplov későbbi, kisoroszországi tevékenysége tekintetében is, hiszen 1750-ben, amikor Hluhivban a kozák hagyományok szerint

³⁹ Alekszej Grigorjevics Razumovszkij (1709–1771) I. Erzsébet uralkodása alatt meghatározó politikai szereplő, a cárnő szeretője és ukrán származású kegyence.

⁴⁰ Гусев 2016, 315–317.

⁴¹ Семенов 1886, 18.

⁴² „Чего ради, через сие накрепчайшее вас увещеваю – пишет Алексей – ему (Теплову – Д.Г.), как определенному над вами Смотрителю, с надлежащим почтением во всем, что он в вашу пользу заблаго изобрести или учредить имеет, быть послушну. Собою и без его воли ничего не начинать и не делать, никаких кампаний, и денежных расходов без его согласия и позволения не иметь, и в прочем, во всем таким образом с ним поступать, как вы в том, по возвращении своем, ответ дать можете, и как то разумному человеку благопристойно.” Гусев 2016, 317.

⁴³ „Без позволения бы он (Кирилл Разумавский – Д.Г.) вашего (Григория Теплова – Д.Г.) ничего не начинал, в компании непорядочные не вступал, и гостей бы не принимал таких, с которыми ему знакомство неприлично. Имя его прямое тем только открывать, кому вы рассудите за потребно, а без того называть всегда так, как в паспорте прописано, дабы он не имел причины лишних расходов содержать. Деньги его, чтоб всегда при нем были, и за его печатню, только вас прошу смотреть за ним, чтобы он без вашей воли их не издерживал, а вы можете расход порядочно приказать записывать, и всякий месяц освидетельствовав оное, подписывать с ним вместе, и в то время, когда он меня требовать будет пересылать новые суммы, присылать прошу издержанным деньгам исправный расход хотя перечнем.” Гусев 2016, 317.

Kirill Razumovszkij a Zaporozsjei Had hetmanjává választották, alapvető változás következett be Tyeplov pozíciójában is. A hetman és közöttük korábban kialakult jó kapcsolat ebben az esetben is érezte a hatását, Razumovszkij ugyanis kérelmezte Grigorij Tyeplov Kisoroszország területére történő áthelyezését. I. Erzsébet engedélyezte számára, hogy az ukrán területeken folytassa tevékenységét, amelyről úgy rendelkezett, hogy mindig a hetmannak megfelelő pozíciót töltsen be, valamint a juttatásait is a hetman biztosította számára. Elsődleges feladata a hetmani háztartás vezetése volt. Valójában sokkal szélesebb körben látott el feladatokat, valamint a Hetmanátus ügyeire komoly befolyást gyakorolt.⁴⁴ Az enciklopédia szócikkében megjelenő Szolovjov-idézet szerint Tyeplov a lusta és unatkozó hetman helyett gyakorolta a hatalmat, ennek köszönhetően kivételes szerephez juthatott a vezetői kérdésekben. Mindazonáltal nagyon jó kapcsolatot ápolt a kisorosz elit tagjaival, akik igyekeztek a kedvében járni, ami szintén jelentős befolyására utalhat. Emellett Szolovjov kiemeli, hogy Tyeplov nagyon szorgalmas ember volt.⁴⁵

Grigorij Tyeplov Kirill Razumovszkijhoz hasonlóan rendszeresen elhagyta az ukrán Hetmanátus területét, gyakran időzött Szentpéterváron és Moszkvában, hiszen mind a kettőjük számára az Orosz Birodalomban betöltött pozíciójuk tette szükségessé ezeket az utazásokat. Tyeplov viszonylag huzamosabb ideig maradt orosz területeken. Tartózkodásainak ideje alatt alapvetően az udvari ügyekkel foglalatzkodott, valamint a Tudományos Akadémia irányításával kapcsolatos feladatokat látott el.⁴⁶

Grigorij Tyeplov pozíciója II. Katalin uralkodása idején

I. Erzsébet 1762-ben bekövetkezett halálát követően Grigorij Tyeplov pozíciója jelentős mértékben megingott az udvarban, valamint karrierjének előmenetele is egy időre megszakadt. I. Erzsébetet III. Péter követte az orosz trónon, aki körülbelül fél évig uralkodott. Rövid regnálása során Tyeplov a cári hatalom számára gyanús egyénnek minősült, letartóztatták és kihallgatták. Azonban Tyeplovnak „sértetlenül” sikerült kikerülnie az ügyből, aminek komolyabb következménye nem lett, mindössze annyi, hogy nyugdíjazták, de államtanácsosi pozícióját megtarthatta.⁴⁷ Emellett a Tudományos Akadémiával kapcsolatos feladatokat, valamint a Hetmanátus ügyeit továbbra is intézte, a háttérből, elsősorban Kirill Razumovszkij „árnyékából”. A letartóztatását és kihallgatását követően Tyeplov – egyes források szerint éppen Kirill Razumovszkij hatására – II. Katalin (1762–1796) híveivel kezdett szimpatizálni. 1762 júniusában aktívan részt vett a Katalin hatalomra juttató puccsban, amely során hasznos személynek bizonyult, hiszen jó néhány manifesztumtervezet szövegezése köthető a nevéhez a cárnő regnálásnak első éveiben.⁴⁸ II. Katalin Tyeplovot az aktív szerepvállalásáért 20 ezer rubellel jutalmazta, valamint kabinetében is fontos szerepet szánt az államférfinak.⁴⁹ Többek között vezető szerepet töltött be a III. Pétert lemondató nyilatkozat kidolgozásában is.⁵⁰ Ennek köszönhetően nagyon jó kapcsolatot ápolt az uralkodónővel és udvari befolyása is jelentős mértékben megnőtt. A cári udvarban betöl-

⁴⁴ Семенов 1886, 18.

⁴⁵ Большой биографический словарь.

⁴⁶ Каманин 1888, 91.

⁴⁷ Семенов 1886, 18.

⁴⁸ Каманин 1888, 85.

⁴⁹ Семенов 1886, 20.

⁵⁰ Большой биографический словарь.

tött pozíciója még tovább erősödött, III. Péter 1762-ben bekövetkezett halálánál ugyanis Tyeplov is jelen volt Paninnal, az Orlov fivérekkal és Daskovval abban a palotában, ahol a korábbi cár rejtélyes körülmények között elhunyt.⁵¹ Ezt követően II. Katalin jelentős pénzjutalomban részesítette Tyeplovot, valamint rehabilitálta az állami pozícióiban. A cárnő uralkodása első évének a vége felé az államférfi egy időre háttérbe szorult, hűvösebb lett a viszonya az uralkodónővel és veszített az udvari befolyásából is.⁵² Azonban rövid idő után, 1763-ban visszanyerte a cárnő bizalmát, 1763 áprilisában már államtitkári pozíciót töltött be, majd a nemesi bizottság, valamint a kereskedő és kereskedelmi bizottság jegyzője lett.⁵³ 1765-ben az Anna érdemrend szalagjával tüntették ki, majd 1766-ban jelentős diplomáciai tevékenységet folytatott, és részt vett a Nagy-Britannia és az Orosz Birodalom között kötött szerződés kidolgozásában.⁵⁴ Az 1760-as évek végén Tyeplov is szerepet kapott az oktatási reform kidolgozásában, amelynek keretein belül saját reformtervét is bemutatta, ami azonban nem került megvalósításra a későbbiek folyamán.⁵⁵ Részt vett Pál cárevics nevelésében, akinek elsősorban politikatudományi ismereteket oktatott.⁵⁶ Tyeplov udvari karrierje során betöltötte a titkos tanácsosi pozíciót is, valamint a korszakbeli jelentőségét mutatja, hogy 1767-ben az Orosz Birodalomban betöltött szolgálataiért nemesi címet adományozott neki II. Katalin.⁵⁷ 1769-ben a cárnő megbízásából részt vett az új adóztatási rendszer kidolgozásában, amelynek során fontos statisztikai adatokat gyűjtött össze.⁵⁸ Udvari karrierje csúcát 1768-ban a szenátori kinevezése jelentette.⁵⁹

1764-től kezdődően Grigorij Tyeplov befolyása az udvarban tovább nőtt, ugyanis ekkor a Hetmanátus centralizációjának irányába fordult az orosz kormányzat figyelme, amelyben az említett államférfi is kulcsszerepet játszott.⁶⁰

A Hetmanátus megszüntetésének előzménytörténete, hogy ugyan a regnáló hetman, Kirill Razumovszkij aktívan részt vett ezredével a Katalin trónra jutását segítő puccsban, aminek köszönhetően jó kapcsolatot ápolt az új uralkodónővel, és kezdetben jelentős befolyással rendelkezett az udvarban, azonban egyre inkább háttérbe szorult.⁶¹ Pozícióját elsősorban a Besztuzsev-Rjuminnal folytatott konfliktus ingatta meg, Razumovszkij egyre inkább az udvari intrikák tárgyává vált, összetűzésbe került Grigorij Orlovval is, majd 1763-ban maga a hetman kérte Katalin cárnőt, hogy elhagyhassa a szentpétervári udvart, és a Hetmanátus területén tevékenykedhessen tovább.⁶² 1765-ben egészségügyi állapotára hivatkozva az Akadémia elnöki pozíciójáról is lemondott, s ugyan ezt a cárnő nem fogadta

⁵¹ Гельбиг 1999, 343; Большой биографический словарь.

⁵² Большой биографический словарь.

⁵³ Каманин 1888, 85.

⁵⁴ Семенов 1886, 21.

⁵⁵ Большой биографический словарь.

⁵⁶ Семенов 1886, 21.

⁵⁷ Семенов 1886, 22.

⁵⁸ Большой биографический словарь.

⁵⁹ Семенов 1886, 25.

⁶⁰ Каманин 1888, 85.

⁶¹ Президенты Академии Наук 5.

⁶² Kohut 1989, 83–85.

el, így névleg Kirill Razumovszkij maradt az elnöke, de ténylegesen nem vállalt szerepet a Tudományos Akadémia ügyeiben.⁶³

Kirill Razumovszkij a Zaporozsjei Had területére való visszatérését követően, 1763 szeptemberében radát hívott össze Hluhivban. A hetman elsődleges célja az ukrán területek autonómiájának biztosítása volt, éppen ezért került hangsúlyozásra a hluhivi rada során, hogy az 1654-es csatlakozás önkéntes volt, ezért a Zaporozsjei Had jogait tiszteletben kell tartania a cári kormánynak.⁶⁴

Emellett a hluhivi gyűlés a Hetmanátus helyzetével kapcsolatos átfogó politikai követeléseket fogalmazott meg, amelyek elsősorban az 1654-es perejaszlavi szerződésre támaszkodtak.⁶⁵ A hetman és a kozák elit célul tűzték ki a hetmani cím örökletessé tételét a Razumovszkij családban, ami korábban már Bogdán Hmelnyickij esetében is napirenden volt.⁶⁶ Egyes források szerint az örökletes hetmani cím Kirill Razumovszkij esetében éppen Tyeplov javaslatára merült fel.⁶⁷ Azonban a cári kormányzat számára ez volt a leginkább elfogadhatatlan eleme a rada tevékenységének, ugyanis az örökletes hetmani cím monarchikus jelleget kölcsönzött volna a Hetmanátusnak, amely egyben önálló államiságra is utal.⁶⁸ A politikai követeléseken felül a gyűlés a gazdasági és a társadalmi helyzet átalakítását és modernizálását célzó követeléseket is megfogalmazott, amelyek egyértelműen szeparatista jellegűek voltak.⁶⁹ Az ukrán társadalomban Razumovszkij hetmansága alatt egyre inkább megerősödött az igény a függetlenségre,⁷⁰ azt viszont nagyon fontos, hogy a kozákság követelése nem az Orosz Birodalomtól való teljes elszakadás volt, hanem azon jogok tiszteletben tartása, amelyek biztosítják a Hetmanátus és a Zaporozsjei Had megkülönböztetett helyzetét a birodalomban.⁷¹

II. Katalin számára a Hluhivban összehívott gyűlés egyfajta ébresztő volt, a cárnő megriadt a hetman és a sztarsina elképzeléseitől,⁷² hiszen a saját politikai nézeteivel teljesen szembementek.⁷³ Katalin ugyanis egységes Orosz Birodalom megteremtését tűzte ki célul, amelyben nincsen helye az ukrán területek kiváltságainak.

Grigorij Tyeplov is aktív résztvevője volt az eseményeknek, ugyanis II. Katalin többek között az ő véleményére is támaszkodott – mint a kisorozsországi területek helyzetét és viszonyait ismerő hivatalnok – a Hetmanátus megszüntetését érintő kérdésekben. Ezen célból készítette Tyeplov terjedelmes és a kisorosz helyzetet részletesen bemutató beszámolóját. A Tyeplov-jelentés⁷⁴ pontos keletkezési dátuma ismeretlen, de egyértelműen megállapítható, hogy az elkészült dokumentum az orosz kormányzat integrációs céljait szolgálta, tekintve, hogy részletesen taglalja a Zaporozsjei Had területén kialakult „rendetlenséget”, a

⁶³ Президенты Академии Наук 5.

⁶⁴ Данилевский–Таирова–Яковлева–Шубин–Мироненко 2015, 129.

⁶⁵ Kohut 1989, 90.

⁶⁶ Ефименко 1990, 323.

⁶⁷ Семенов 1886, 22.

⁶⁸ Okinshevich 1978, 109.

⁶⁹ Kohut 1989, 91–94.

⁷⁰ Данилевский–Таирова–Яковлева–Шубин–Мироненко 2015, 129.

⁷¹ Kohut 1989, 92.

⁷² Рогожин–Санин 2006, 14.

⁷³ Данилевский–Таирова–Яковлева–Шубин–Мироненко 2015, 130.

⁷⁴ Записка 1857, 170–196.

sztarsina hatalmi visszaéléseit, amelyek üzenete egyértelműen a péteri reformok folytatásának és az autonómia felszámolásának szükségessége.

1764-ben a cárnő Moszkvába hívatta Razumovszkijt, ahol lemondásra kényszerítette, cserébe a hetman megtarthatta minden Erzsébet cárnőtől kapott birtokát. Valószínűleg Kirill Razumovszkij lemondatásában Tyeplov is szerepet játszott, ugyanis egyre szorosabb kapcsolatba került az Orlov családdal, amivel párhuzamosan egyre inkább elpártolt a kisorosz hetman oldaláról.⁷⁵ Ezt követően II. Katalin 1764. november 10-én rendeletet bocsátott ki, amelyben megszüntette a Hetmanátust, eltörölte a Kisoroszországi Kollégiumot és az ukrán területek élére kormányzót nevezett ki Pjotr Rumjancev személyében.⁷⁶ 1764-től a Zaporozsjei Had integrációjának újabb folyamata kezdődött meg, amely az ukrainai közgazdaság és társadalom Orosz Birodalomba olvasztását célozta meg, megteremtve ezzel az egységes birodalmat.⁷⁷ Ennek érdekében a cári kormányzat Pjotr Alekszandrovics Rumjancevet nevezte ki a kisorosz területek kormányzójának,⁷⁸ akinek II. Katalin férésének megfelelően Tyeplovval is kellett konzultálnia az ukrán területek ügyeit illetően.⁷⁹

A Tyeplov-jelentés

A Grigorij Nyikolajevics Tyeplov által II. Katalin számára készített jelentés a Hetmanátus 18. századi helyzetét mutatja be nagy részletességgel. Az orosz hivatalnok által a cári kormányzat számára készített munka a kisorosz területen uralkodó gazdasági, társadalmi, valamint az adminisztrációban létező „rendetlenségre” hívta fel a figyelmet, részletesen elemezte az ukrán területen kialakult problémákat.⁸⁰ A Tyeplov-jelentésben foglalt „rendetlenség” a hivatalnok véleménye szerint elsősorban a kozák vezető réteg, a sztarsina tevékenységére vezethető vissza. A Tyeplov által hangsúlyozott problémák három kérdéskör köré csoportosíthatók. Az egyik legjelentősebbnek ezek közül a hamis revíziók tekinthetők, ugyanis a kisorosz területen történő népesség-összeírások esetében általánosak voltak a visszaélések.⁸¹ Ennek következtében sem a hetmani adminisztráció, sem pedig a cári kormányzat nem rendelkezett pontos adatokkal a saját adófizetőit illetően, így számos kozák vezető számára biztosított volt a gazdasági gyarapodás.⁸² A közkozákok alávetése szintén jelentős társadalmi problémákhoz és összetűzésekhez vezetett,⁸³ ugyanis a sztarsina gazdasági megerősödésével párhuzamosan jelentős mértékben elkülönült a kozákság egy része, azonban e folyamattal egyidejűleg a szegényebb kozák réteg látványosan lesüllyedt és jobbagysorba került.⁸⁴ A fent említett társadalmi struktúrában végbemenő változások következtében lehetetlenné vált a cári kormányzat számára a toborzás, valamint a Zaporozsjei

⁷⁵ Семенов 1886, 19.

⁷⁶ Orest Subtelny 2009, 172.; Paul R. Magocsi 2010, 289.; Рогожин–Санин 2006, 14.; Данилевский–Таирова–Яковлева–Шубин–Мироненко 2015, 130.

⁷⁷ II. Katalin integrációs tevékenységéről részletesen: Varga 2008, 36–46.

⁷⁸ Rumjancev kormányzói tevékenységéről részletesen: Varga 2012, 167–174.

⁷⁹ Большой биографический словарь.

⁸⁰ Записка 1857, 170–173.

⁸¹ „... верить не надобно; ибо ревизоры интерес в том имеют, чтобы число дворов утаивать; а как утаить, на то способы весьма наглые и нетрудные употребляют.” Записка 1857, 178.

⁸² Записка 1857, 175–178.

⁸³ A kozák vezető réteg politikai törekvéseiről és nemességé válásáról: Varga 2010, 226–236.

⁸⁴ Записка 1857, 179–182.

Had – a kozákság egy rétegének elszegényedése miatt – megszűnt ütőképese, jól bevethető haderőként működni. Ezzel teljesen leértékelődött a kozákság katonai potenciálja.⁸⁵ Szintén jelentős problémaforrásnak tekinthető – a Tyeplov-jelentés alapján – az ukrán Hetmanátus területén kialakult jogi káosz.⁸⁶ Alapvetően az ukrán területeken a 18. század folyamán sem létezett még kialakult, egységes jogrend. A Zaporozsjei Had területén működő igazságszolgáltatás több, egymással akár ellentétesnek tekinthető jogrendből merítkezett.⁸⁷ Az így működő rendszer számos visszaélésre nyújtott lehetőséget, amit a sztarsina ki is használt, így többségében számukra kedvező döntések születtek a peres ügyek során.⁸⁸ Véleményem szerint a történelemtudományban igen ritkán használt és hivatkozott forrás több szempontból is fontosnak és elemezendőnek tekinthető. Mindenképpen fontos, hogy a forrás az 1700-as évek végén keletkezett – e tekintetben pontos dátumot jelenleg nem ismer a kutatás –, tehát kortárs forrásként használható fel. Emellett Tyeplov a Kisoroszországi Kollégium hivatalnokaként teljes rálátással rendelkezett az ukrán ügyekre, ami a munka hitelessége szempontjából mérvadó. Mindazonáltal a Tyeplov-jelentés – véleményem szerint – legnagyobb történelmi értéke abban áll, hogy egyedüli forrásként átfogó képet ad az ukrán Hetmanátus területén a 18. század folyamán kialakult állapotokról. Mindazonáltal fontos kiemelni Grigorij Nyikolajevics Tyeplovnak a cári udvar számára készített jelentése háttérében meghúzódó motivációkat, amelyek több szempontból is érdekesek. Az 1857-es kiadói előszóba az szerepel, hogy a jelentést válaszként jelentetik meg Konyisszkij és más írók bírálataira, akik azzal vádolták Tyeplovot, hogy a jelentése elkészítésekor elsősorban a rosszindulat vezérelte, és az orosz centralizációs érdekeket szolgálta. Ezen kiadás célja éppen az író védelme, hiszen a kiadói előszó szerint éppen ellentétes érzelmek vezérelték, és a „rendetlenségek” kihangsúlyozásával Tyeplov éppen azt kívánta elérni, hogy a kisorosz régiót megreformálják és a kozák érdekeknek kedvező rendelkezések szülessenek.⁸⁹ Véleményem szerint azonban a dokumentumot részletesen elemezve megállapíthatjuk, hogy Tyeplov a jelentését cári orosz hivatalnokként készítette el, és olyan megállapításokat tesz benne – többek között I. Péter reformjainak szükségessége –, amelyek egyértelműen a II. Katalin általi centralizációs törekvéseknek és az egységes birodalomépítésnek kedveztek.

Konklúzió és Grigorij Tyeplov kulturális öröksége

Grigorij Tyeplov 18. századi karrierje példaértékű, hiszen szegény gyermekből az Orosz Birodalom, az ukrán területek, valamint a tudományos élet meghatározó személyisége és

⁸⁵ „... число весьма умалилось; ибо о сем заподлинно можно удостоверитъ, что ныне Малороссия прямо вооруженных списковых едва ли пятнадцать, а по крайней мере двадцать тысяч выставить может, а выборных и николи толикого числа не выставить; по статьям же должно списковых им иметь 60,000 козаков, кроме отшедших в Заднепровскую сторону, а всех козаков около 150,000 иметь бы должно.” Записка 1857, 180.

⁸⁶ Записка 1857, 183–188.

⁸⁷ „... в случае какому-либо делу недостатка в праве Статута, повелевает применяться к другим Христианским соседним правам; то Литовцы занимают в помощь к Статуту своему, Саксонское, которое называется Порядок; следовательно Малороссия управляется уже не двумя, но тремя правами, а именно: Литовским, Магдебургским и Саксонским.” Записка 1857, 188–189.

⁸⁸ „... имея многоразличные и нам мало ведомые законы, многоразличные способы имеют пристрастиям своим угождать и чрез то сохранять, яко грамотные над неграмотными простыми людьми.” Записка 1857, 189.

⁸⁹ Записка 1857, 170–174.

alakítója lett. Példátlan birodalmi karriert futott be, számos tisztséget viselt, jelentős bizottságok tagja volt, részt vett a katalini reformok kidolgozásában, karrierje csúcspontját pedig egyértelműen szenátori kinevezése jelentette. Ezenkívül jelentős befolyással rendelkezett Kis-orszország területén is, ahol elsősorban Kirill Razumovszkijjal ápolta jó kapcsolatának köszönhetően döntő pozícióba jutott. Ugyanakkor véleményem szerint nemcsak pályafutása miatt tekinthető számottevő személyiségnek, hanem jelentős kulturális tevékenysége miatt is. A 18. századi orosz festészet egyik kiemelkedő alakja, ránk maradt alkotásai fontos művészettörténeti hagyatékok. Emellett említésre méltó zenei tevékenysége is, hiszen tehetséges zenész volt, valamint az első orosz dalgyűjtemény is a nevéhez fűződik.⁹⁰ Ezenkívül folytatott botanikai tanulmányokat, foglalkoztatta a filozófia, tanulmányozta a külföldi művészek alkotásait, a korszak egyik legjobb műértője volt, valamint jelentős gyűjtői tevékenységet is folytatott. Számos műalkotás volt a birtokában nyugati és orosz festők munkái közül, emellett értékes könyv- és dokumentumgyűjteménnyel rendelkezett, ahol többek között saját munkái is fellelhetők voltak. Ez a gyűjtemény azonban nem maradt fenn az utókor számára, ugyanis egy 1917–18-as tűzvész során megsemmisült.⁹¹ Véleményem szerint Tyeplov alakja számos tekintetben érdekes és figyelemre méltó, hiszen bátran nevezhetjük 18. századi polihisztornak és jelentős karriert befutott államférfinak. Történeti megítélése mégis nagyon ambivalens, hiszen amellett, hogy okos és eszes férfiként tartják számon, a történetírók egy része mégis negatívan ítéli meg tevékenységét. Úgy gondolom, számos érdekes kérdés maradt Tyeplov életével és munkásságával kapcsolatban, amelyek megválaszolásra várnak, így a téma további, mélyebb kutatása mindenképpen fontos lehet.

Bibliográfia

- Kohut 1989 = Kohut, Z. E.: *Russian Centralism and Ukrainian Autonomy. Imperial Absorption of the Hetmanate 1760s–1830s*. Harvard University Press.
- Magocsi 2010 = Magocsi, P. R.: *A History of Ukraine: The Land and its peoples*. Toronto, University of Toronto.
- Okinshevich 1978 = Okinshevich, L.: *Ukrainian society and government*. München.
- Subtelny 2009 = Subtelny, O.: *Ukraine: A History*. Toronto, University of Toronto Press.
- Varga 2008 = Varga B.: Ukrajna integrációja az Orosz Birodalomba (1764–1835). In: *Tradíció és modernizáció a XVIII–XX. században*. Szerk. Bodnár E. – Demeter G. Budapest. 36–46.
- Varga 2010 = Varga B.: Az ukrainai kozák sztarsina átalakulása nemességgé (1648–1835). In: *Távolabbra tekintve. Tanulmányok J. Nagy László 65. születésnapjára*. Szerk. Ferwagner P. Á. – Kalmár Zoltán Szeged. 226–236.
- Varga 2012 = Varga B.: Pjotr Alekszandrovics Rumjancev, „Kis-orszország” első kormányzója. In: *Hungaro-Ruthenica IV*. Szeged. 167–174.
- Барсуков 1887 = Барсуков, А.: К биографии Г.Н. Теплова. In: *Киевская старина*. Т. XVIII. Киев. 168–171.
- Безобразова 1914 = Безобразова, М. В.: *Философ XVIII в. Григорий Теплов – исследования, лекции, мелочи*. Сентпéтерvár.

⁹⁰ Смирнов 2016, 2–3.

⁹¹ Смирнов 2016, 3–4.

- Биярский 1865 = Биярский, П. С.: *Материалы для биографии Ломоносова*. Szentpétervár.
- Гельбиг 1999 = Гельбиг, Г. Ф.: *Русские избранники*. Moszkva. 342–346.
- Гусев 2016 = Гусев, Д. В.: «Обманка» Г. Н. Теплова и неизвестные факты его биографии In: *Исторический формат: электронное периодическое издание*. №1. 303–324.
- Данилевский–Таирова–Яковлева–Шубин–Мироненко 2015 = Данилевский–Таирова–Яковлева–Шубин–Мироненко: *История Украины*. Санкт-Петербург.
- Ефименко 1990 = Ефименко, А. Я.: *История украинского народа*. Киев.
- Каманин 1888 = Каманин, И.: К биографии Г.Н. Теплова In: *Киевская старина*. Т. XXIII. Ноябрь. 84–96.
- Лаврентьев 2014 = Лаврентьев, А. В.: К биографии «живописца» Г.Н. Теплова. Факты и знаки. In: *Исследования по семиотике истории*. Выпуск 3. М.; СПб.: Нестор-История. 192–208.
- Рогожин–Санин 2006 = Рогожин, Н. М.–Санин, Г. А.: Россия и Украина в XVI–XVII веках. In: *История русско-украинских отношений в XVII–XVIII веках (к 350-летию Переяславской Рабы)*. Москва, Бюллетень. 8–14.
- Семенов 1886 = Семенов, П. Н.: *Биографические очерки сенаторов*. Moszkva, 16–25.
- Смирнов 2016 = Смирнов, А.: Григорий Николаевич Теплов – живописец и музыкант. In: *Семь искусств*. № 54. <https://7iskusstv.com/2016/Nomer5/Smirnov1.php> (utolsó megtekintés dátuma: 2021.04.24. 19:30)
- Чистович 1868 = Чистович, И. А.: *Феофан Прокопович и его время*. Szentpétervár.
- Президенты Академии Наук = Граф Кирилл Григорьевич Разумовский (1728–1803). In: *Российская Академия Наук. Президенты Академии Наук*. <http://www.ras.ru/presidents/482eaf54-336c-4120-8f21-98f608fb34a4.aspx> (utolsó megtekintés dátuma: 2021.04.20. 19:27)
- Записка 1857 = Записка члена Малороссийской Коллегии, Григория Николаевича Теплова, составленная в царствование Императрицы Елисаветы Петровны: “О неурядках, которые происходят от злоупотребления прав и обыкновений, грамотами подтвержденных Малороссии”. In: *Записки о Южной Руси*. Т.2. СПб., 170–196. <http://drevlit.ru/docs/ukraina/XVIII/1760-1780/Teplov/text.php> (utolsó megtekintés dátuma: 2021.04.20. 19:11)
- Большой биографический словарь = Теплов, Григорий Николаевич (1717-1779) In: *Большой биографический словарь*. под ред. Половцева <https://runivers.ru/personals/author103704/> (utolsó megtekintés dátuma: 2021. 05. 29. 8:43)